

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԵ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1951

≡ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ≡

ԹԻՒ 12

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԱՀԱՆՁԻ ՈԳԻՆ ՍՓԻՒՌՔԷՆ ՆԵՐՍ

Բ.

Այս մեծ բեմերէն երբ կը փոխադրենք հարցը մեր սփիւռքի ճակատին վրայ, պարտուողական այդ հոգեբանութիւնը աւելի քան ցայտուն և բազմերես կը դառնայ, որոնց պատճառներուն շարքը արդարացումներ ըլլալէ աւելի, տիրող կացութեան և վիճակներուն բնոյթը բացայայտելու կը ծառայեն:

Անշուշտ ակնարկուած պատճառներուն մէջ մեծ է տեղը այն արհաւիրքին, զոր ապրելու հարկադրեցին մեր ժողովուրդը: Մեր հողին չէ պաղած դեռ այն անաւոր կրակէն ու արիւններէն՝ որոնք մեր բաժինը եղան և տակաւին կը շարունակեն մնալ իրենց շրջուած ողբերգութիւններով: Մեծ ժողովուրդները, իրենց սեփական հողին վրայ, պարտութիւն մը քառորդ դարէն հազիւ կրնան մարսել, դարմանել: Իսկ երբ մերինին նման փոքր հասարակութիւն մը ջարդակոտոր ու արմատախիլ դուրս կը նետուի իր բնավայրէն, և թշուառութեան բոլոր ձևերէն անցնելէն յետոյ, կտոր կտոր կը բաշխուի օտար մշուշներուն ծոցը, շատ բնական էր թէ քանի մը քառորդ դարեր պէտք էին որպէսզի աղէտը չափով մը կարենար ամօքուիլ:

Դժբախտութիւնները իրարու կը յաջորդեն, կ'ըսէ մեր քիչ մը ճակատադրապաշտ բայց իմաստուն ժողովուրդը: Օտար երկիրներու մէջ ցրցքնուած հայութեան տարանջատ մասերը քիչ առ քիչ պիտի կորսնցնէին իրենց հայեցի աւանդութիւնները և յատկանիշները, օտար միջավայրերու և չափով մըն ալ մշակոյթներու մաշումին տակ, ինքզինքնին զտնելով տակաւ ճշմարիտ տաղանալներու առջև, լինել թէ չլինելու չափ զօրաւոր: Կարգ մը երկիրներու մէջ մեր ժողովուրդի ինքնապահպանման ամուր բնագոյր պիտի շարունակէր իր դերը, սակայն Ամերիկայի և Եւրոպական ցամաքամասերու վրայ ձուլումի վտանգը օր աւուր աւելի ակնբախ և զգալի պիտի դառնար: Ճերմակ այդ ջարդը, ինչպէս սովոր ենք ըսել, անարկու և մտահոգիչ է մանաւանդ երբ վերոյիշեալ երկիրներուն մէջ զտնուող մեր արեւակիցները դառնան իրենց պատկանած երկրին քաղաքացի, և իրենց զաւակներուն տան միայն այդ երկրի կրթութիւնը, ապ-

րին նոյն աշխարհամասի քաղաքական կեանքով և մշակոյթով։ Այս հանգամանքը իր սկզբնական շրջանին անհատական նկարագիր մը կրնայ ունենալ անշուշտ, սակայն որքան ազգային գիտակցութիւնը տկարանայ, նոյն համեմատութեամբ կը շատնայ այսկերպ մտածող անհատներու թիւը։

Գաղութներու մէջ Հայեցի կատարեալ կրթութիւն մը չկարենալ ապահովելուն զլխաւոր պատճառներէն մին ալ անտարակոյս, մեր երկրորդական վարժարաններու պակասն է։ Տնտեսական դժուարութիւններէն աւելի՝ զայն ունենալու բուռն փափաքը և պահելու ճիշդ միշտ պակսեցաւ Սփիւռքի Հայութեան։ Յարդ գոյութեան եկող և շարունակուիլ կրցողներն ալ բաւարար կրթութիւն մը չտալէ զատ, չկրցին ստանձնել միջավայրին պահանջները, և դիմակալել դժուարութիւնները։ Իսկ օտար երկրորդական վարժարաններու մէջ իրենց ուսումը լրացուցած սփիւռքի մեր երիտասարդութիւնը մնաց առհասարակ աներազ և անխուփ, մեր ազգային մեծ մտահոգութիւններէն խուսափելու չափ անտարբեր։ Այս հոգեխառնուածքը օտար միջավայրի և արտաքին ազդեցութիւններու արդիւնք չէր միայն, այլ հոգեկան քայքայման տեսակ մը ախտանիշ, աւելի ճիշտ պարտուողական ներքին վիճակի մը նորերևոյթ հոգեխառնութիւնը։

Մեր զարթոնքի և յաջորդ սերունդները, ոչ միայն զրական գետնի վրայ, այլ նաև ընկերային և մշակութային մարզերու մէջ, կատարեցին նախախնամական դերեր, անոնց մեծ մասը սակայն օտար միջավայրերէն կը բերէր իր մտքի պաշարը։ Տարբերութիւնը մեծ է անոնց և մեր ներկայ սերունդին միջև։ Եթէ մեզ կանխող սերունդները կրցին ինքզինքնին ազատազրել ժամանակէն, որ նուազ ճնշող և մաշող չէր քան մեր օրերուն, որովհետև անոնք զիտցան անհուն խանդով մը իջնել պայքարի կրկէսը իրենց ժողովուրդին, և անոր «բարւօք պատերազմը պատերազմելու» մէջ եղան սրտայոյզ զինուորներ։ Աւելին՝ անոնք իրենց մէջ կրցած էին պահել ցեղային այն մեծ առաքինութիւնները, որոնք մեր տմոյն դարերը այնքան տրտում բայց գեղեցիկ փայլով միշտ զիտցան քաղցրացնել։ Անոնք բոլորը մտքի և գոհողութեան հերոսներ եղան, զիտցան հաւատարիմ մնալ իրենց պատմութեան, մտածել և զգալ իրենց ներկան և վալարուիլ չբացուած ապագայի լաւագոյն երազներովը։ Գեղեցկութիւն, խլուովք և անդիմադրելի հրապոյր էր անոնց աչքերուն առջև մեր ժողովուրդին դարաւոր իրազործումներուն երազը, պատկերին մէջ հայրենիքին, զոր կրեւ էին դարերով նախորդ սերունդները իրենց արեանը մէջ, և զոր ունէին իրենք նոյնքան ապահով։

Այսօրուան երիտասարդը իր առօրեայ զբօսանքներէն անդին հազիւ թէ կը մտածէ մեր ներկայի և ապագայի մեծ հարցերուն։ Ասիկա տարիքի բերումներէն շինուած անհետաքրքրութիւն մը չէ, այլ հաւատքի պակաս, աւելի ճիշդ բայց անզուրկ բացատրութեամբ մը, պարտուողական ոգիին աւերը սփիւռքէն ներս։

Հոգեբանական այս ողբերգութենէն կը ծնի յարանուանական ոգին։ Յարանուանական, բաժանեալ և նոյնիսկ իրարու հակառակ են նոյն ժողովուրդին մասերը, երբ նման ոգիով լեցուած ու միացած չեն, երբ արեան և ճակա-

տազրի նոյնութիւնը չեն զգար։ Մեր խօսքը կը վերաբերի անոնց՝ որոնք առանց յայտարարելու, յուսահատ են հայ ժողովուրդէն, անոնց՝ որոնք չեն յաշիւղիր այժմէականութեան վերածել մեր յոյսը, մեր իրաւունքները և մեր հաւատքը, շարունակելու համար մեր պատմութիւնը իր ստեղծագործ և ապրող էջերուն վրայ։

Այդ ոգիին արդիւնքն է պատճառը մեր ընտանեկան քայքայումին։ Մեր երիտասարդութիւնը կը վախճայ ընտանիք կազմելէ, և ասիկա տնտեսական պատճառներու արդիւնք չէ միայն։ Այսօրուան մեր տունը, սփիւռքի շատ մը կեդրոններուն մէջ, չունի իր հին օրերու նուիրական և անխորտակելի միութիւնը, դարձ կենցաղի և սրբապիղծ դրժումներու բազմակերպ տեսարանները որոնք կը պարզուին շարունակ ամենուրեք, շատ բան կը պատմեն այս քանդումէն։ Ընտանիքը կազմալուծող խոշոր ազդակներ են նաև օտար կրթութիւնը, օտար ամուսնութիւնները, օտար բարքերը, որոնց հետ այնքան դիւրին հաշտուելու զգայարանքները տակաւ կը դօրանան մեր մէջ։ Այսօրուան երիտասարդը եթէ չաճապարեր օր առաջ կազմելու իր տունը, ատիկա չաժանցիր միայն բարքերու ապականութենէն և տնտեսական պատճառներէն, այլ առաւելաբար իր ժողովուրդի մասին ունեցած իր հաւատքի պակասէն։ Վասնզի ո՞վ որ չի հաւատար Հայ օճախին, չի կրնար հաւատքը ունենալ իր ցեղի ապագային, իր հայրենիքին։ Սփիւռքի երիտասարդը, հետեւաբար, պիտի չդանդաղէր օր առաջ նուիրագործելու և կազմելու Հայ տունը, եթէ իր հոգիին մէջ կոտրած չըլլար այդ տունին սիւնը։ Թող թէ առաւել կամ նուազ չափով ընտանեկան յարկեր կազմել ուղղոյնքը կը պատկանին մեր այն դասակարգին, որոնք առհասարակ զերծ են վերոյիշեալ նպաստաւոր ու չափով մը աննպաստ բերումներէն։

Նահանջի նոյն ոգին մեր կրթարաններէն և մեր եկեղեցիներէն ներս։ Տակաւին երէկ, համաշխարհային երկու կործանարար պատերազմներէն առաջ, մեր եկեղեցին և մեր դպրոցը առաւել կամ նուազ չափով նուիրական ասպարէզներ էին, և անոնց խորհուրդին և սպասարկութեան կը կանչուէին մարդեր՝ որոնք կ'արժևորէին ու կ'ապրեցնէին իրենց դերը։ Տակաւին երէկ Հայ ուսուցիչը և Հայ կղերը իրաւամբ մտքի և հոգիի մշակներ և առաջնորդներ էին մեր ժողովուրդին, այսօր այդ զոյգ և նուիրական ասպարէզները մնացած են շատ երկրորդական մարդերու։

Տնտեսական պատճառներու արդիւնքը չէ այս լքուածութիւնը, այլ ազգային յղացքի և հոգեկան և իմացական արժէքներու զուրգուրանքին պակասը։ Թէև տգեղ, սակայն որքան տեղին է ըսել թէ մարդիկ իրենց խոհարարն ու ձիադարմանը վարձելու համար յաճախ փորձուած գործազէտներու մէջէն կ'ընտրեն զանոնք, ինքն մեր ապագայ սերունդներու դաստիարակութեան գործը սկսած ենք վստահիլ ասպարէզէն չեղող մտքի անդամալոյծներու։ Ահա հակադրեալ մտածողութիւնը որ մեզ կը բաժնէ մեր նախորդ սերունդներէն ստեղծելով մեր օրերու ողբերգութիւնը։

Տակաւին, ամբողջացնելու համար պատկերը, այսօրուան սփիւռքի զրքազէտին չի պակսիր որոշ պատրաստութիւն և տաղանդ, սակայն ազգային

խորքի և յղացքի պակասը սփիւռքի մեր զրականութեան ճիշդ վերածած է ճիշդ միայն, առանց ամբողջացնելու սերունդի մը կերպարանքը եղող նկարագրին բոլոր գիծերը: Քառորդ դար է որ հայ սփիւռքը, հակառակ իր փափաքներուն և ճիգերուն, ի վիճակի չեղաւ ստեղծելու միակտուր և պայծառ ազգային գիտակցութիւն, իր մշակութային և ընկերային կրկնակ մարգերուն վրայ, ի վերջոյ պէտք է խոստովանիլ թէ զրականութիւնը ընկերութեան հաւատքի, հաստատ կենցաղի վիճակներէն առաւելաբար կ'առնէ իր թափը, սնանկով ժողովուրդի մը կենսունակութեան աղբերակներէն:

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ

Զ. — Դալ կեանքին բոլոր փաստերուն անբաւական թուելուն հիմնական պատճառը սա է որ անոնց ստուգումը բացարձակապէս անկարելի է: Երկրաբանութեան մէջ ենթադրութիւնները անկասկած կրնան ստուգուել զանոնք ենթարկելով տեսանելի և չօշափելի իրողութիւններու փորձին: Բայց ապագայ կեանքի մասին ենթադրութիւնները, խնդրին բնոյթով, չեն կրնար հաստատուիլ անդրգերեզմանական փորձերու դիմելով: Երբ, այս առարկութեան իբր պատասխան կ'ըսուի թէ պահանջել փաստի տեսակ մը որ անհրաժեշտօրէն հարցէ դուրս է, անբանաւոր խնդրանք մըն է, ակներեւ է որ այս պատասխանը հարցը աւելի չի լուսաբաներ: Այս մասին իսկապէս արդիւնաւոր նկատողութիւնը սա է որ յաւիտենական կեանքի ենթադրութեան ստուգումը բոլորովին անկարելի է: Անմահութիւնը միայն ապագայ աշխարհին չվերաբերիր. ան կը վերաբերի ներկայ գոյութեան, որովհետեւ, ինչպէս ըսած ենք, եթէ մարդ ունէ ձեռք անմահ է, հիմա ալ անմահ է: Հետեւաբար, մարդ ամէն անգամ որ կը սկսի ապրիլ այնպէս որ իբր թէ անմահ ըլլար, կ'ենթարկէ ճշմարտութիւնը կեանքի փորձին և անոր գործնական հետեւանքներուն սահմաններուն մէջ կը փնտռէ անոր վաւերականութեան ստուգումը: Աշխարհ մը ուրուն մէջ թոյնը զօրաւոր ըրաւ մարդիկը և

սնունդները զանոնք կործանեցին աւելի անբանաւոր պիտի չըլլար քան աշխարհ մը որուն մէջ նենգութիւնը մեծ նկարագիրներ չինեց մինչդեռ կիրարկուած ճշմարտութիւնը յանգած է անարգ ոգիի և անարժան կեանքի: Արդարեւ, մենք թոյն կը կոչենք արսէնիքը ճիշդ որովհետեւ մեզ կը կործանէ և լաւ հացը՝ սնունդ, որովհետեւ մեզ կը կազմէ: Այսպէս գործնական կեանքի մէջ ճշմարիտ կը համարենք այն բաները որոնք, իբր ճշմարիտ առնուած, օգտակար են. իսկ սուտ այն բաները որոնք պիտի չստուգուին կեանքէն իրենց ունեցած տարբերութեամբ: Այն երկրաչափը որ, կամուրջ մը շինելու ձեռնարկած է, նախ և առաջ կը ծրագրէ իր յատակագիծերը ուսողութեան օրէնքներուն համեմատ, յետոյ զանոնք կ'ենթարկէ փորձագէտներուն վաւերացմանը, և յետոյ շինելով իր շէնքը, կը սպասէ ամբողջացած գործին մէջ իր դատողութեան վերջնական հաստատութիւնը, մնալով գործածութեան փորձը, իր ընթացքին մեթոտով կը ցուցնէ ճշմարտութեան ամէն ըստուգումի առաջնորդող ճամբան: Թող մարդ այսպէս փորձէ անմահութեան հաստատումը: Թող իր լաւագոյն դատողութիւնը վճռէ թէ ճշմարիտ է, և իր դատողութիւնը ապացուցուի տեսանողներուն վճիռով, և յետոյ թող սկսի ապրիլ այնպէս իբրեւ թէ անմահ ըլլար: Հաստատող հետեւանքները ապահովաբար պիտի գան: Այն մարդը որ կ'ապրի իբրեւ թէ անմահ ըլլար, կ'ապրի տիեզերքի մը մէջ ուր բարձրագոյն հոգեւոր արժէքները մշտնջենական են, աստղերուն աճումէն և կազմալուծումէն վերջն ալ ապող. ուր անհատականութիւնը, իր մէջ ըլ-